

László Gyula rajzai előtt*

Kortársaim — ezt a címet adta László Gyula kiállításának, s ha végigtekintjük e rajzokat, akkor azzal az érzéssel telünk el, hogy kortársainvá váltunk azoknak, akik e képeken szerepelnek. A megidézés, a megjelenítés nem mindennapi, egy furcsa, bizsergetően jó érzés kel bennünk, amikor e panteonban végigmegyünk és részesei leszünk megannyi titoknak, mit az írók műveit olvasva sejtettünk, festők műveit nézve derengeni kezdett bennünk, és a zenész műveit hallgatva — érzéseink zsilipjei fölszakadoztak. Nem irodalomtörténeti, művészettörténeti illusztrációkat láthatunk e kiállításon, ez ellen maga a művész is tiltakozik katalógusa évődő bevezetőjében, s ha mégis a XX. századi magyar szellemi élet jó negyven esztendejének jeles arcait tekinthetjük rajzain, az nem lehet pusztán véletlen. A pillanat, mely a rajz megihletését szülte, talán esetleges, de a szándék, amely e rajzoló kezét vezeti, nagyon mély érzésekkel és fölkészüléssel megtámogatott, s a „tárgy”, mely a képre kerül, a véletlenből a szükségszerűbe, törvényszerűbe emelkedik, az egyszerűből az állandóba kerül általa. Mert véletlen az, hogy a Trombitásban Tamási Áront látja Juhász Ferencsel és Nagy Lászlóval, de van abban valami törvényszerű, hogy látni ő látja meg és a mi szemünket is vezeti a meglátásra, mint festményén Bartók tekintetének sugarát a zongoráról a kottára s onnan e zene valóságos világának magasába irányítja.

Amikor szer és alkalom volt rá néha, hogy ott lehettem László Gyula mellett, mikor az ősoket kereste nem is olyan messze Hódmezővásárhelytől, közelebről megfigyelhettem őt. Kívülről nézvést szórakoztató kutatómunka volt ez az ásatás, így indultam neki én is, hogy éljek a megtisztelő meghívással. Attól a munkától sohasem álltam messze, a föld mindig közeli volt, s szerszámaival bánni tudok. De estére olyigen megfáradtam társaimmal, hogy a test pihenő kívánalmain túl már semmi sem érdekelt. S ekkor a velünk együtt fáradozó hatvanéves László Gyula táborig székre ült, előkerült a ceruza, papír meg a tábla, s a már lehajló nap fényében a régész-tábor lakóinak arcát írta papírra, nem lankadó érdeklődéssel. Az arcképrajzoló művész László Gyula ars poeticáját véltem fölfedezni ebben a mozzanatban, nála nemcsak a képzelet, az emlékezet, hanem a kéz által leírható, megvalósítható kép is megőrzi az embert; s a szándékban van valami a több századdal ezelőtti képíró szándékából, ki sok-sok későbbi információs találmányt helyettesített azzal, hogy kortársairól megőrző rajba vette a vonásokat, a legjellemzőbbeket, miket munkája pillanatában meglátott.

A *pillanatnyiség* — ezt hangsúlyozza képeiről szólván a művész is. De kicsoda pillanatai ezek az elmúlt negyven-egynéhány esztendőnek! Talán a legszebb pillanatai, ha e képeken elevenen élő arccokat számba vesszük.

Az 1930-as keletű Szabó Dezső-portré még korrektül kidolgozott, mintha az ifjú képíró izgalmai is benne lenne: vajon hogy fogadja művét a híres-hírhedt mester? De az arcképpel szuverénül szóló művész rajza is ez, nem rejti el a szereplőjének

* Elhangzott 1973. március 10-én, a kiállítás hódmezővásárhelyi megnyitójaként.

arcából kisugárzó gögöt, önteltséget, nem udvarol, nem idealizál, szinte karakánul arról beszél, hogy íme én így látlak téged. Ennyire kidolgozott portréval ezután már nem találkozhatunk ebben az arcképcsarnokban. Egyre erősebben csak a kontúrt rajzolja meg, azt a vonalat, mely legföltűnőbben, legerősebben szemébe tűnik, ha kedves, közeli emberére néz, azt az arcrándulást, mely képes egy villanásban az egész embert elének idézni.

Akiket e portrékon látunk, azokkal más-más ügyekben volt már találkozásunk, képeikben gyönyörködtünk, zenéjüket hallgattuk, könyveiket forgattuk, műközelben vagy testközben éltünk, élünk velük. S ha most László Gyula portréin újra közelünkbe kerülnek, akkor a művész szándéka ellenére is azt kutatjuk, hogy a művek olvasása, látása, meghallgatása után eredendő képzeleteink igazolódna-e róluk, így képzeltük-e el őket? László Gyula portréi azonban ezt a nézői szándékot visszaszorítják, hogy a pillanat rendkívüliségét vegyük észre: azét a pillanatét, melyben ő látta meg a jól ismert fej szem-száj rándulását, melyet más is nézhetett, de látni csak a művész látta úgy, ahogy most képbe örökítette. Mégis! Amikor e rajzokat nézzük, képzeletünk meglódul és fölsejlik mögöttük a művészi, írói világ; s ebben van ezeknek az arcképeknek nagyszerűsége: egy rendkívüli pillanatban idézik föl a *művet* is. Mert rendkívüli, hogy a világirodalmat fejében hordó Benedek Marcell egy kari tanácsülés pillanatában áll előttünk, a köznapi ügyek terhét tartva vállán, s érezzük a feszültséget a személyiség s a pillanat hozta szerep között; Németh László görögös arca e képeken a nagy ábránd, az új görögség korának eljövételét idézi; Veres Péter patriarchai bölcsen néz ránk több képről is; Kós Károly sűrű arcedőiben egy megszenvedett, megedzett gazdag élet minden pillanatban kisugárzó erejét érezzük; Nagy István mosolytalan arca e mélyről, legmélyebbről jött küldött osztályos hitét sugározza a szónoki emelvényről; Tersánszky öregem, a halál jeleivel van itt, csak a szeme villan még a régi kópésággal; Tamási Áron mereng és figyel zenehallgatás közben; Reményik Zsigmond arca titkokat hord; Illyés Gyula arca az áll, száj, orr, szem, homlok erős körvonalazásával örökítődik meg bennünk; Erdélyi József rövidre nyírt haja sorsának tragikus pillanatára utal, s egy öregebb kori portréján mintha befelé, önmagának beszélne s újabb szófejtéseket mormolna; Sinka mereven fekszik, s prémes kabátja egykori subáját idézi; Kodolányi fájdalmas, szenvedő arca a Kort idézi föl bennünk; Kiss Lajos oly nyugtatón tekint a világra, jó arcára nézni; Weöres Sándor annyira gyerméken időtlenül fiatal, hogy csak bámuljuk a képet; Lyka Károly és Pátzay Pál meghitt beszélgetésének lehetünk részesei; s a figyelem, mely a kortársakat számba veszi, nem lankadó: az ifjabb nemzedékre is ráirányul, Nagy László, Juhász Ferenc, Lakatos István arcára is.

Nagy nemzedék örökítődik itt meg, s ha a pillanatnyiságot hangsúlyoztuk is sokszor, valójában a maradandóságot kell kiemelnünk, a *műveket*, melyek a XX. századi magyar művészetből olyan sokat hoznak közel hozzánk: az embert, ki nagyot alkotott. S ez a közelítés nem véletlen, László Gyula valóban kortársa, egyenrangú társa e képek szereplőinek.

Föltűnő lehet, hogy mennyi erdélyi fej van ezeken a képeken: Kós Károly, Bánffy Miklós, Horváth Imre, Áprily Lajos, Nagy István, Asztalos István, Varró Dezső, Kemény János, Tamási, Szabédi László, Jékely Zoltán. A magyar szellemi élet részesei, sokszor megújítói, maradandó értékhozói, szereplésük ebben a sorozatban nem véletlen: a szülőföld iránti szeretet vonzza hozzájuk a művészt, a pátriabeli azonosság köti egybe őket.

László Gyula arcképein legtöbbször ott van a lerajzolt kezevonása is, az elismerés tréfás vagy komoly hitelesítése. Az az érdeklődés, mely e kiállítást immár harmadik helyen kíséri, a közönség hitelesítő elismerése, s hisszük, hogy a művész számára ez szerető inspiráció is.

László Gyula reneszánsz ember. A magyar őstörténet- és honfoglalás-kutatás világhírű alakja, művészettörténész tanár és művész, a magyar irodalom kiváló kéziratgyűjtője. E sokirányúság nem csupán egy szenvedély kiélése, hanem példásan az emberi teljességre való törekvés szép kisugárzása. Tanuljunk belőle!

ILIA MIHÁLY